

İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nden İran'a Göç Ettirilen Polonyalılar

Poles Who Emigrated From The Soviet Union To Iran In The Second World War

Kenan DEMİREL^a

ÖZ	ABSTRACT
<p>Savaşların kaçınılmaz sonuçların biri şüphesiz ki göçtür. Savaşlardan kaynaklı göçler genellikle tehlike altındaki bölgelerde yaşayan halkın can güvenliğini korumak için bireysel veya toplu olarak yaşadığı coğrafyadan daha güvenli alanlara hareketi şeklinde gerçekleşir. Burada göç zorunlu nedenlerden kaynaklansa da göçmenler kendi iradeleri doğrultusunda hareket ederler. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen göçlerden bazıları göçmenlerin iradesi dışında gerçekleşmişti. Örneğin; Polonyalıların Sovyetler Birliği'ne sürgünü ve oradan İran'a sevk edilmeleri kendi tercihleri değildi. Bu göç Kızıl Ordu'nun Polonya'nın doğusundaki halkı esir ettiği Polonyalı askerlerle birlikte Sovyetler Birliği'nin Sibirya, Ural, Kazakistan gibi bölgelerine sürmesiyle başlamış ve Almanya'nın Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırması ile değişen siyasi ve askeri şartlar bağlamında gerçekleşmişti. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısı Polonya Hükümeti'ne ülkesini ve sürgündeki halkını kurtarma imkânını sunmuştu. İngilizlerin arabuluculuğuyla Sovyetler Birliği ve Polonya kendi aralarındaki anlaşmazlıkları geride bırakarak ortak düşman olarak kabul ettikleri Almanya'ya karşı birleşmişti. Bu ittifak sürgündeki Polonyalıların Sovyetler Birliği'ndeki zorlu yaşantılarını değiştirmiş ve Polonya Hükümeti Sovyetler Birliği ile anlaşarak sürgündeki halkını İran'a sevk ettirmeyi başarmıştı.</p> <p>Bu çalışmada; Polonyalı mültecilerin Sovyetler Birliği'nden İran'a sevk, burada yerleştirildiği şehirler, sosyo-kültürel faaliyetleri, çalıştıkları işler ve yaşantıları ile İran üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri aktarılacaktır.</p>	<p>One of the inevitable consequences of wars is undoubtedly migration. Migrations caused by wars usually take place in the form of movement of people living in endangered areas from the geography where they live individually or collectively to safer areas to protect their life safety. Even though migration is due to compulsory reasons, immigrants act according to their own will. However, some of the migrations that took place during the Second World War took place against the will of the immigrants. For example; It was not their choice to exile the Poles to the Soviet Union and from there to Iran. This migration began when the Red Army deported the people of eastern Poland to regions of the Soviet Union such as Siberia, the Urals, Kazakhstan along with the Polish soldiers who had captured, and took place in the context of changing political and military conditions when Germany attacked the Soviet Union in June 1941. Germany's attack on the Soviet Union had offered the Polish Government the opportunity to save its country and its people in exile. Through the mediation of the British, the Soviet Union and Poland left their disagreements behind and united against Germany, which they considered as a common enemy. This alliance changed the difficult life of the exiled Poles in the Soviet Union, and the Polish Government, by agreeing with the Soviet Union, succeeded in sending its exiled people to Iran.</p> <p>In this study; The transfer of Polish refugees from the Soviet Union to Iran, the cities where they were settled, their socio-cultural activities, their jobs and lives, and their positive and negative effects on Iran will be discussed.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Göç, Sürgün, Polonya, Sovyetler Birliği, İran.</p>	<p>Keywords</p> <p>Immigration, Exile, Poland, Soviet Union, Iran.</p>

^a Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Email: k.demirel@alparslan.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

1. Giriş

Bilinen en yaygın tanımlamayla göçün; mekân ve nüfus hareketliliğine bağlı olarak belli bir süreç içerisinde farklı yoğunluk ve biçimde ortaya çıkan sosyal olaylar olduğu söylenebilir. Göçü gerçekleştiren insan topluluğu için muhacir (göçmen), sığınmacı, mülteci gibi kavramlar kullanılır. Muhacir tabiri ekonomik veya diğer sosyal sebeplerle bir bölgeden veya ülkeden başka bir bölge ya da ülkeye hareket eden insan topluluklarını tanımlamak için kullanılırken; sığınmacı kavramı baskı gördüğü ülkeden kaçıp sığındığı ülkenin korumasını isteyen göçmenleri tanımlar. Sığınmacılar, göç ettikleri ülkelerde geçici koruma statüsü almış; ancak mültecilik başvurusu henüz sonuçlanmamış kişilerdir. Mülteci kavramı ise; ırkı, dini, tabiiyeti, siyasi düşüncesi vs. gibi nedenlerle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, bu ülkenin korumasından yararlanamayan ve ülkesine dönmek istemesine rağmen zulme uğramaktan korktuğu için dönemeyen kişileri tanımlamaktadır (Bulut ve Bimay 2020: 12-14). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ne sürülen ve oradan İran'a göç ettirilen Polonyalıların bu ülkedeki konumunu en iyi mülteci kavramı tanımlamaktadır. Aslında bu göç doğrudan Polonya Hükümeti'nin baskısıyla ülkesini terk edenlerin gerçekleştirdiği sosyal bir hareketlilik değildir. Ancak sürgündeki Polonya halkı bulunduğu ülkede, yani Sovyetler Birliği'nde birtakım sosyal, siyasi ve ekonomik nedenlerle baskı altına alınmıştı ve savaştan dolayı işgal edilen ülkesine dönememişti. Polonyalılar için Sovyet baskısından kurtulmanın tek yolu ülkelerindeki işgal sonlanıncaya kadar mültecilik statüsü kazanabilecekleri ve temel yaşamsal haklarını garanti altına alabilecekleri başka bir ülkeye gitmekti.

Polonya her iki dünya savaşında da çıkar çatışması yaşayan ülkelerin hesaplaşma sahası olmuş ve işgale uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı, Nazi Almanya'sının 1 Eylül 1939 tarihinde bu ülkeye saldırması ile patlak vermiş, Polonya'nın işgaline karşı çıkan İngiliz ve Fransızların Almanlara savaş ilan etmesiyle, önce Avrupa, ardından da dünya savaşına dönüşmüştür. İngiliz ve Fransızların Polonya'yı kurtarma çabaları, gelişmiş Alman mekanize birliklerinin "Blitzkrieg" taarruzları karşısında yeterli olmamış ve Polonya'nın büyük bölümü kısa süre içerisinde Almanların eline geçmiştir (Hart, 2015: 42). Fransa ve İngiltere'nin bu devleti korumadaki yetersizliğini gören Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de Almanya ile 23 Ağustos 1939 tarihinde yapmış olduğu anlaşmaya dayanarak Polonya'yı işgale karar vermişti. Sovyet-Alman Anlaşmasına göre Polonya, Sovyetler Birliği ve Almanya arasında paylaştırılıyordu. Sovyetler Birliği'nin işgal bahanesi ise Polonya'da yaşayan üç milyon Ukraynalı ve Beyaz Rus'un baskı altında olduğuydu. Bunu bir propaganda malzemesi olarak kullanan Sovyet Hükümeti 17 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya girmişti. Sovyet-Alman işgali altında kalan Polonya, 24 Eylül'de Varşova'nın da düşmesiyle adeta haritadan silinmiştir (Armaoğlu, 2015: 324-325; Uçarol, 1995: 596; Kochanski, 2012: 119-120). İngiliz ve Fransızlar, Almanya'dan sonra Sovyetler Birliği'nin de Polonya'ya saldırmasına öfkenlenmiş olsalar da bu ülkeye savaş ilan etmemişlerdi. Bunun nedeni Sovyetler Birliği'ne karşı olası bir savaş ilanının, Sovyet-Alman ittifakına neden olacağıydı. Polonya'nın işgalinin tamamlanmasından sonra Sovyetler Birliği ve Almanya arasında 27 Eylül 1939 tarihinde yeni bir paylaşım anlaşması yapılmış, Almanya'ya Polonya'da daha fazla toprak verilirken Sovyetler Birliği'ne de Litvanya bırakılmıştı. Bu anlaşma ile istediklerini elde eden Almanya ve Sovyetler Birliği, Polonya'nın ilhakını Avrupa'nın diğer güçlerine kabul ettirmeye ve savaşı sonlandırmaya çalışmışsa da İngiltere ve Fransa bu ilhaki kabul etmemiştir.

Polonya'nın işgali ve paylaşımı ile güçlenen Sovyet-Alman yakınlaşması Hitler'in 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyetler Birliği'ne saldırı başlatması ile sonlanmıştı. Bu saldırı İngiliz ve Rusları birbirine yakınlaştırmış ve iki devlet arasında 12 Temmuz 1941 tarihinde Moskova'da bir müttefiklik anlaşması imzalanmıştır. İngiliz-Rus İttifakı Anlaşması'na göre Alman saldırılarına karşı koyabilmesi için Sovyetler Birliği'ne silah, mühimmat ve gıda yardımı yapılacaktı. O dönem İran, Sovyetler Birliği'ne en kısa ve güvenilir yollardan yardımın yapılabileceği tek ülke konumundaydı. Çünkü Akdeniz üzerinden Sovyet Rusya'ya yardım edilmesi Almanların bu ülkeler üzerindeki hava hâkimiyetinden, Karadeniz'e sahili olan Bulgaristan ve Romanya'nın Alman denetimine girmesinden ve ayrıca Türkiye'nin savaş dolayısı ile boğazlardan geçişi kapamış olmasından dolayı mümkün görünmüyordu. Bu nedenle Fars Körfezi ve İran'ın kara ve demiryolları üzerinden Sovyetler Birliği'ne yardım edilmesi müttefik devletler tarafından en mantıklı seçenek olarak görülmüştür (Armaoğlu, 2015: 339-340). Ancak İran İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlık ilan ettiğinden ve Alman yanlısı bir politika izlediğinden bu ülke üzerinden Sovyetler Birliği'ne yardım ulaştırılması mümkün görünmüyordu. Bunun için öncelikle İran'ın tarafsızlığının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu tarafsızlık İran'ın 25 Ağustos 1941 tarihinde İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından işgaliyle sonlanmıştı. Her iki devletin de işgal gerekçesi İran'daki Alman uzman ve mühendislerin varlığıydı. İngiliz ve Ruslara göre bunlar uzman ve mühendis kimliği altında İran'da faaliyette bulunan Alman casuslarıydı.¹ İşgalden birkaç ay sonra 29 Ocak 1942 tarihinde İran, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin arasında imzalanan "Üç Tarafın İttifakı Anlaşması (Peymân-ı Se Canebe)" ile İran müttefik devletlerle iş birliği yapmak zorunda bırakılmıştı (İttıla'ât, 30 Azer 1320 hş/ 21 Aralık 1941, Şomare: 4744, 1).

Polonya ve ardından İran'ın işgali bütün savaşlarda olduğu gibi kitlesel göçleri de beraberinde getirmiştir. Bu göçler şiddet içeren anlaşmazlıklardan yani çoğunlukla savaşlardan kaynaklandığından zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmektedir (Bartram, Poros, Pierre, 2017: 151). İşgalle birlikte Sovyetler Birliği'ne sürülen çok sayıdaki sivil ve asker Polonyalı mülteci bu ülkede büyük zorluklar altında çalışmaya mecbur edilmişti. Bu nedenle çok sayıda Polonyalı Sovyet çalışma kamplarında hayatını kaybetmişti. Polonyalı göçmenler için hayatta kalmanın tek yolu en kısa zaman ve uygun şartlarda Sovyetler Birliği'nden ülkelerine dönmektir. Ancak Polonya'da savaş devam ettiğinden bu mümkün değildi. Polonyalı göçmenler bu nedenle en azından daha iyi şartlarda yaşayabilecekleri başka bir ülkeye gönderilmek istemişti. Bu ülke İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya ile aynı kaderi paylaşan ve işgale uğrayan İran'dı. Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olan İran'da zorunlu çalışma kampları yoktu ve Polonyalılar bu ülkede resmi mülteci statüsünde kendileri için kurulacak olan barınma kamplarında savaş bitinceye kadar ölüm korkusu olmadan yaşayabilirdi. Buradan yola çıkarak Polonyalıların Sovyetler Birliği'nden İran'a uzanan zorunlu göçünün arka planında hayatta kalma güdüsünün en büyük rolü oynadığını söylemek yanlış olmaz. Bu çalışmada; Polonyalıların Sovyetler Birliği'nden İran'a uzanan göç yolculuğunun nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği, İran ve Polonya halkları arasında ne gibi sosyo-kültürel etkileşime neden olduğu, İran üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Böyle bir konunun çalışılmak

¹ Sovyetler Birliği, İran'ın işgalini bu ülkeyle 26 Şubat 1921 tarihinde imzaladığı "Dostluk Anlaşması"na dayanarak meşru bir zemine oturtmuştu. İran-Sovyet Dostluk Anlaşması'nın altıncı maddesi üçüncü bir ülkenin Sovyetler Birliği aleyhine İran'da faaliyette bulunması veya bu ülkeye asker çıkarması halinde Ruslara İran'a asker gönderme hakkı tanıyordu. Rıza Şah döneminde bu maddenin iptali için birkaç defa Ruslarla müzakereler yapılmış; ancak müzakerelerden bir netice elde edilememişti. Ayrıntılı bilgi için bkz; Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon Kodu: 571, Kutu: 35054, Gömlek: 138123, Sıra: 20.

istenmesinin nedeni aralarında hiçbir sınır bağlantısı bulunmayan, sosyo-kültürel ve dini açıdan birbirine uzak olan uzak iki halkın İkinci Dünya Savaşı ile İran'da yollarının nasıl kesiştiğini aktarmak ve bu konuda yapılan çalışmalara katkıda bulunmaktır.

2. Sovyetler Birliği'nden İran'a Gönderilen Polonyalı Mülteciler

Sovyetler Birliği Almanya ile yaptığı paylaşım anlaşması uyarınca 17 Eylül 1939 tarihinde Polonya'nın doğusunu işgal etmişti. Alman ve Sovyet işgali Polonya'yı haritadan silmiş ve Londra'da General Sikorski başkanlığında bir Polonya Hükümeti kurulmuştu. Sovyet Hükümeti işgalden sonra kendi hâkimiyet alanlarında kalan bölgeleri Polonyalılardan temizlemeye karar vermiş ve sivil asker ayrımı yapmaksızın yüzbinlerce Polonyalıyı Sovyetler Birliği'ne sürmüştü. Sürgüne gönderilen Polonyalı esirlerin sayısı tam olarak bilinmese de Sovyet Hükümeti 1941 yılında 387.982 Polonyalının kendi topraklarında tutulduğunu kabul etmişti.² Sovyetler Birliği'ne gönderilen Polonyalı esirler Ural'ın batısına, Batı Sibiryaya ve Kazakistan bozkırlarına yerleştirilmişti. Bu esirlerden kadın ve çocuklar çeşitli işlerde çalıştırılmak amacıyla Kazakistan'a, erkekler ise Sibiryaya sevk edilmişti. Kazakistan'a gönderilen esirlerin çoğunluğunu Polonyalı subay ve polisler ile bunların aileleri oluşturuyordu (Kochanski, 2012: 137-139; Mir Âhurlu, 1398 hş.: 21).

Sürgüne gönderilen Polonyalı esirlerin durumu oldukça kötüydü. Bu esirlerden hasta, yaşlı, çocuk ve bebeklerin çoğu yolda veya Sibiryaya ve Kazakistan'daki zorlu çalışma ve yaşam koşullarına dayanamadığından hayatını kaybetmişti. Polonyalı esirlerin bu zorlu yaşantılarını değiştiren gelişme Almanya'nın Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı saldırıydı. Alman ordularının kısa sürede Moskova yakınlarına kadar ilerlemesi sürgündeki Polonya Hükümeti'ne ülkesini ve Sovyetler Birliği'nde tutulan tebaasını kurtarma fırsatı vermişti. Aslında hem Sovyetler Birliği hem de Almanya, Polonya Hükümeti tarafından düşman olarak kabul ediliyordu. Ancak Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırması sürgündeki Sikorski Hükümeti'ne bu iki düşmandan birinin dostluğunu kazanma imkânını sağlamıştı. Alman saldırısından sonra Sikorski Hükümeti, Sovyetler Birliği'ne karşı söylem değişikliğine gitmiş, Polonyalıların esas düşmanın Almanya olduğu ve savaş öncesi sınırların tanınması halinde Polonya ile Sovyetler Birliği arasında bir işbirliğinin mümkün olduğu vurgulamıştı. Sikorski Hükümeti'nin bu söylem değişikliği İngiliz Hükümeti tarafından da desteklenmiş ve İngilizlerin arabuluculuğuyla Londra'da Polonya Başbakanı ve Başkomutanı General Sikorski ile Sovyetler Birliği'nin Londra Büyükelçisi Maisky arasında 30 Temmuz 1941 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştı. Sikorski-Maisky Paktı olarak da bilinen bu anlaşmaya göre Sovyetler Birliği'ndeki esir Polonyalılar için genel af çıkarılacak ve burada müttefikler saffında savaşmaları için Polonyalılardan bir ordu kurulacaktı.³ Bu ordu Polonya Hükümeti'nin talep etmesi halinde başka bir ülkeye

² Sürgüne gönderilen Polonyalı esirlerin sayısının Sovyet Hükümeti'nin verdiği rakamdan çok fazla olduğu düşünülmektedir. Bazı İran kaynakları bu sayının 1.2 ila 1.5 milyon olduğunu ve bu sürgününde yaklaşık yarım milyon Polonyalının hayatını kaybettiğini öne sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 138; Serşet, Muhammedpûr ve Yusufî, 1302 hş.: 41; ayrıca bkz; Esmaeil, 2019: 273-274.

³ Sikorski-Maisky Paktı olarak bilinen Polonya-Sovyet Anlaşması şu maddelerinden oluşmaktaydı:

- Savaştan önceki Polonya sınırları korunacaktır.
- Sovyetler Birliği ve Polonya arasında normal ilişkiler eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden tesis edilecektir.
- Polonyalılardan bir ordu kurulacak ve Polonya kurmayının Sovyet Genel Karargâhında bir temsilcisi bulunacaktır.

taşınabilecekti. Böylece Polonyalıların İran'a gönderilmesinin önü açılmıştı. Sikorski-Maisky Paketi'nin imzalanmasından sonra General Sikorski 3 Aralık 1941 tarihinde Moskova'ya giderek Stalin'le görüşmüş ve Polonya Ordusu'nun kurulması çalışmalarını başlatmıştı (Kochanski, 2012: 165; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 139; Gross, 2002: 15). General Sikorski Polonya ordusunu kurma görevini Sovyetler Birliği'ndeki esir askerlerden olan General Vladislav Anders'e vermişti. Başlangıçta General Anders'in komutasında olacak Polonya ordusunun 30.000 askerden teşkil edilmesi kararlaştırılmış, daha sonra bu sayı Polonyalıların talebiyle 96.000'e çıkarılmıştı (Sahebkarân ve Muradî, 1397: 139).

Almanların, Sovyetler Birliği'ne saldırması ve Sikorski-Maisky Paketi'nin imzalanması Rusların sürgündeki Polonyalıları karşı tavrında bir değişiklik meydana getirmemiş, aksine mültecilerin yaşamsal ihtiyaçları Sovyet Hükümeti için ağır bir yük haline gelmeye başlamıştı. Sovyet Hükümeti, savaştan dolayı büyük ekonomik sıkıntılar yaşadığından Polonyalı mültecilere tahsis ettiği günlük iâşe de bile tenzilatla gitmiş ve Mart 1942'de Polonya ordusunun tayın hakkını 44.000 kişiyle sınırlandırmıştı. Bu nedenle Polonya ordusunun Sovyetler Birliği dışında teşkil edilmesi hem Sovyet yöneticiler hem de Polonya Hükümeti tarafından uygun bulunmuştu. Sovyet Hükümeti'nin Polonyalı yetkililerle vardığı anlaşmaya göre Polonya ordusu İran'a gönderilecek ve burada bir süre kaldıktan sonra İngilizlerin kontrolündeki Irak ve Filistin'e sevk edilecekti. Polonyalı askerler Irak ve Filistin'de gerekli askeri eğitimi aldıktan sonra Güney Afrika, Hindistan ve Doğu Asya'ya sevk edilecekti. Polonyalıların Sovyetler Birliği'nden İran'a getirilmesi ve buradan savaş bölgelerine sevk edilmelerinden General Anders sorumlu tutulmuştu (Kerimî ve Kerimî, 1378 hş.: 10; Kochanski, 2012: 187; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 139; Birücerdî, Nûraî ve Enûş, 1398 hş.: 3; Bakar, 2015: 41).

Müttefik Devletlerin temsilcileri ve İran Hükümeti arasında gerçekleşen müzakerelerde sadece Polonyalı askerlerin ve savaş malzemelerinin İran üzerinden sevki ve bu ülkede geçici ikametleri konuşulmuş, Polonyalı sivil mültecilerin İran'a gönderilmesi hakkında bir anlaşma yapılmamıştı. Ancak Sikorski-Maisky Paketi'yle resmi mülteci statüsü kazanan Polonyalı siviller Sovyetler Birliği'ne büyük bir ekonomik yük getirmiş ve bu nedenle Sovyet Hükümeti sivil mültecilerin İran'a gönderilmesine ses çıkarmamıştı. Ayrıca Polonyalı siviller de çektikleri eziyetten, açlık ve ölüm korkusundan dolayı Sovyet topraklarından çıkmak istiyordu (Mir Âhurlu, 1398 hş.: 21-22). Polonyalı sivil mültecilerin bu talebi Türkiye'nin Sovyetler Birliği Kuibişev Büyükelçiliği'nin yaptığı yazışmalara da yansımıştı. Kuibişev'deki Türk Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na Sovyetler Birliği'ndeki Polonyalı mültecilerin İran'a sevki ile ilgili 9 Nisan 1942 tarihinde bir rapor sunmuştur. Haydar Akay tarafından gönderilen bu raporda Polonyalı sivil mültecilerin Sovyetler Birliği'ndeki durumu ve bu ülkeden ayrılmak istemelerinin sebepleri ile ilgili şu açıklamalar yapılmıştır:

“...Polonya birliklerinin Taşkent ve çevresinden İran'a sevkine başlanacağı sırada General Andres üzücü bir hadiseyle karşılaşmıştı. Polonyalı askerlerin bulunduğu mevkiilerdeki sivil esirler 'Ordumuz nereye giderse biz de oraya gideriz', diyerek General'in önünü tutmuş ve feryat etmeye başlamıştı. Sovyetler Birliği'nde çok acılar çeken, açlık ve ölüm tehlikesi ile yaşamak zorunda kalan bu zavallı halkın feryadı General Anders'i derinden etkilemiş ve

-
- Savaş esiri olarak kamplarda tutulan ve sürgüne gönderilmiş yüzbinlerce Polonyalı serbest bırakılacak ve Polonya Hükümeti'nin bunlara yardım etmesine izin verilecektir.
 - Polonya'nın maruz kaldığı maddi hasar zaferden sonra tazmin edilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ayın Tarihi, Ağustos 1941, No: 93, 142; ayrıca bkz; İttıla'ât, 27 Azer 1320 hş., (18 Aralık 1941), Şomare: 4741, 1.

onun İran makamlarıyla sivil mültecilerin de İran'a sevki konusunda görüşmeler yapmasını sağlamıştı. General Anders İran Hükümeti ile görüşüp onların da muvaffakiyetini aldıktan sonra sayılıları 10.000 bulan sivil halkı ordusu ile birlikte İran'a göndermişti (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon Kodu: 571, Kutu: 35052, Gömlek: 138378, Sıra: 19)."

Akay'ın raporunda da ifade edildiği gibi askerlerle birlikte Polonyalı sivil mülteciler de İran'a gönderilmişti. İran Hükümeti ile yapılan anlaşmaya göre bu mültecilerin yaşamsal ve barınma ihtiyaçları Müttefik Devletler, özellikle de İngiltere ve Polonya Hükümeti tarafından karşılanacak ve mültecilerin yerel halkla temas kurmaları önlenecekti. Ayrıca muhacirlerin sağlık ihtiyaçları İran Sağlık Bakanlığı ve İngiliz ordusunun sağlık yetkilileri tarafından karşılanacak ve Kızıl Haç da mültecilere yardım için hazır bulundurulacaktı (İttıla'ât, 18 Ferverdîn 1321 hş./7 Nisan 1942, Şomare: 4840, 1).

Polonyalı asker ve sivil mülteciler, iki güzergâh üzerinden İran'a getirilmiştir. Bu güzergâhlardan ilki Sovyetler Birliği'nin Krasnovsk Limanı'ndan Hazar Denizi yolu ile ulaşılan İran'ın Enzeli Limanı'ydı. İkinci güzergâh ise 'Âşkâbâd-Bacgiran üzerinden İran'ın Meşhed şehrine ulaşılan doğu yoluydu. Hazar Denizi üzerinden Nisan 1941'de (Ferverdîn 1321 hş.) 31.189 asker 12.408 sivil, Ağustos 1941'de (Mordad 1321 hş.) 43.746 asker ve 26.094 sivil Polonyalı mülteci İran'ın Enzeli Limanı'na sevk edilmişti. Polonyalı sivil mülteciler Enzeli Limanında kendileri için kurulan çadır kentlerde bir ay karantinada kaldıktan sonra başta Tahran olmak üzere İsfahan ve Meşhed gibi İran'ın çeşitli şehirlerine sevk edilmişti. Polonyalı askerler için ise Hemedan, Ahvaz ve Hürremşehr'de mülteci kapları kurulmuştu. Bu askerler bir süre kendileri için tahsis edilen kamplarda kaldıktan sonra başta Irak ve Filistin olmak üzere Yakın ve Orta Doğu'daki diğer ülkelere gönderiliyordu. 'Âşkâbâd-Bacgiran sınırı üzerinden Meşhed'e gönderilen Polonyalı mültecilerin sayısı fazla değildi ve bunlar başka ülkelere sevk edilmek üzere bu şehirde tutuluyordu. 1942 yılına kadar toplamda 116.000 Polonyalı mülteci İran'a gelmişti. Bunların 58.000 asker olup İran üzerinden İngilizlerin kontrolündeki Irak ve Filistin'e sevk edilmiş, siviller ise savaş bitinceye kadar İran'da kalmış ve savaştan sonra ülkelerine dönmüştü. Elbette bütün mülteciler Polonya'ya dönmemişti. Mültecilerden bazıları özellikle İsfahan'daki çocuk mülteciler yarım kalan eğitimlerini tamamlamak üzere İngiltere, Yeni Zelanda ve Hindistan'a gönderilmişti. Yetişkin mültecilerden bir kısmı Meksika, Güney Afrika, Uganda ve Kenya gibi sömürge ülkelere sevk edilmişti. Bazı mülteciler ise İranlılarla evlenerek veya başka nedenlerle bu ülkede kalmayı tercih etmişti. Ancak bunların sayısı çok değildir. İran'da kalan Polonyalı mültecilerin toplam sayısının 300 kadar olduğu tahmin edilmektedir. (Mir Âhurlu, 1398 hş.: 22; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 140-141; Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 41, 45, 57; Esmaeil, 2019: 279).

1.1. Tahran'a Yerleştirilen Polonyalı Mülteciler

İran'ın Enzeli Limanı ve 'Âşkâbâd-Bacgiran sınırı Polonyalı mültecilerin ilk duraklarıydı. Mülteciler bu bölgelere kurulan kamplarda gerekli sağlık kontrolünden ve karantina sürecinden geçirildikten sonra ülkenin iç bölgelerine özellikle de Tahran'a gönderiliyordu. 22 Nisan 1942 (2 Ordibehşt 1321 hş.) tarihinde Enzeli Limanı'ndan Tahran'a sevk edilen mültecilerin sayısı 12.241 kişiye ulaşmıştı. Bunlardan 1.549'u erkek, 7.066'sı kadın ve 3.626'sı çocuktü (Kerimî ve Kerimî, 1378 hş.: 12). Bu mülteciler Tahran'ın çeşitli bölgelerine kurulan kamplara yerleştirilmişti. Duşân Tepe, Yusuf Âbâd, Sorh Hisar, Hava Fen Fakültesi, boş uçak hangarları ve bombardıman taburlarının binalarını Polonyalı mültecilerin Tahran'daki geçici ikametgâhları olmuştu. Sorh Hisar yaşlı mültecilerin, Yusuf Âbâd mülteci çocukların bakıldığı yerdü. Ayrıca çocuk bakımı için eğitim merkezleri, hastalar için 500 yataklı bir hastane de mülteciler için tahsis

edilmişti.⁴ Polonyalı mültecilerin Enzeli Limanı'ndan Tahran'a sürekli bir şekilde sevki yer ve yiyecek sıkıntısını ve salgın hastalıkları da beraberinde getirmişti. Bundan dolayı hasta mültecilerden büyük çoğunluğu Tahran'a yakın Irak ve Kerec'te kurulan geçici kamplara yerleştirilmiş ve burada tedavi altına alınmıştı (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 44-45). Tahran'daki Polonya Büyükelçiliği muhacirlerin durumunu takip etmek için bir komisyon kurmuş ve mültecilerin bu şehirde yerleştirildiği bölgelerle ilgili bir rapor hazırlamıştı. Bu raporda mültecilerin Tahran'da yerleştirildiği bölgelerle ilgili şu bilgiler yer almıştı:

- Çeşitli yaşlardaki kadın ve çocuklar farklı bölgelerdeki yatakhanelere hava kuvvetleri fakültesi yemekhanesi vs. gibi binalar ve yaklaşık 12.000 kişilik başka bir grup ise fakülte binası çevresine yerleştirilmiştir.
- Fakülte yemekhanesinin yataklı bölümünde bulaşıcı hastalıklara yakalanan muhacirler yatırılmaktadır.
- Çeşitli yaşlardaki yaklaşık 1.000 çocuk uçak hangarlarında gözetim altına alınmıştır.
- Yaklaşık 400 kişiden oluşan kadın ve erkekler ise ikinci bombardıman taburu binalarına yerleştirilmiştir (Kerimî ve Kerimî, 1378 hş.: 1213).

Tahran'a gönderilen mültecilerden yaklaşık 3.000 kadarı 6 Mayıs 1942 (16 Ordibehşt 1321 hş.) tarihinde artan hava sıcaklıklarından dolayı Duşân Tepe'den Tahran kırsalındaki Şemirdan'da kurulan Menzuriye kamplarına gönderilmişti. Yüksek bir yaylak olan Menzuriye mültecilerin barınması için daha uygun hava şartlarına sahipti. Buraya gönderilen mülteciler için bir "Spor Eğitimi Kampı" da kurulmuştu (İttıla'ât, 6 Mayıs 1942/16 Ordibehşt 1321 hş., Şomare: 4869, 1). Tahran'a gönderilen mülteci çocuklardan Yahudi olanları çadır kamplarına yerleştirilmemiş, İran'daki Yahudi ailelerin yanlarına verilmişti. Tahran ve Polonyalı muhacirlerin yerleştirildiği İsfahan ve Meşhed gibi diğer şehirlerde sivil mülteciler için yaşlı evi, yetimhane, el sanatları atölyesi, öğretmen evi, eczane, muhasebe, tedarik, eğitim ve yayın, din ve sağlık işleri gibi tamamlayıcı bir takım teşkilatlar da oluşturulmuş ve kampların muhafazası Polonyalı, İngiliz ve Hint memurlarının sorumluluğuna bırakılmıştı (Mir Âhurlu, 1398 hş.: 22).

1.2. İsfahan ve Meşhed'e Yerleştirilen Polonyalı Mülteciler

İsfahan ve Meşhed, Tahran'dan sonra Polonyalı muhacirlerin yerleştirildiği diğer şehirlerdi. Meşhed, daha çok İran'ın doğu sınırından gelen mültecilerin ağırlandığı geçici bir durakken İsfahan kimsesiz çocuk mültecilerin barınağı olmuştu. 'Âşkâbâd ve Bacgirân yolu ile Meşhed şehrine gönderilen kadın ve çocuklardan oluşan Polonyalı mültecilerin büyük çoğunluğu bir süre burada bekletildikten sonra Ahvaz ve Zahedan üzerinden Hindistan'a sevk ediliyordu. 12 Mart 1942 tarihinde Meşhed'e gönderilen ilk mülteci grubunda 120 çocuk bulunmaktaydı. 'Âşkâbâd'dan İran'a gönderilen bu grubun içerisinde o dönemin ünlü Polonyalı oyuncu ve şarkıcısı Hanka Ordonowna da bulunmaktaydı. Polonyalı mülteci çocuklardan 500'ü aileleri ile birlikte Meşhed'den alınarak Hindistan'a gönderilmişti. Hindistan'a Zahedan üzerinden gönderilen bu çocukların yaşları 3-12 arasında değişmekteydi ve onlarla birlikte çok sayıda hemşire de Hindistan'a sevk edilmişti. Bunlar savaşın sonuna kadar Hindistan'da kalacak ve

⁴ İranlı hayırseverler de Polonyalı mültecilere özellikle de çocuklara yardımda bulunmuştu. İsminin açıklanmasını istemeyen bir hayırsever Polonyalı mülteci çocuklar yaz sıcağında çadır kamplarda zorluk çekmesinler diye içinde yedi odanın bulunduğu Tahran'ın Niyeveran bölgesindeki bir dönümlük bahçesini mülteci çocuklara kullandırması şartıyla kızıl haça tahsis etmişti. Ayrıntılı bilgi için; İttıla'ât, 19 Hordad 1321 hş./9 Haziran 1942, Şomare: 4902, 1.

çocukların bakımını buradaki Katolik kuruluşlar sağlayacaktı. (İttıla'ât, 14 Behmen 1320 hş./ 3 Şubat 1943, Şomare: 4785, 1). Ailesi bulunamayan çocuklar ise Tahran üzerinden İsfahan'a sevk edilmişti. Meşhed'den getirilen Polonyalı mülteciler için şehrin valisi tarafından büyük binalar tahsis edilmiş ve halk da bu mültecilere yiyecek, giyecek ve barınma yardımında bulunmuştu. Şehirde ayrıca Polonyalı yetim çocuklara Meşhed Belediyesi tarafından bir yetimhane de tahsis edilmişti. Meşhed Valisi, belediyesi ve halkının mültecilere yaptığı yardımlar ve sağladığı imkânlar Polonya'nın İran'daki Büyükelçisi'nin de dikkatini çekmiş ve Büyükelçi Karl Bader bir mektupla valiye ve Meşhed halkına teşekkür etmişti (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 45; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 141-144).

İsfahan, Tahran'dan sonra en fazla Polonyalı mülteci barındıran şehirdi. Polonyalı mülteciler İsfahan'a geldiklerinde, başlangıçta Çeharbağ Caddesi'ndeki alışveriş alanına, Nagş-i Cihan Meydanı'na ve Serdar Bibi Meryem Evi'ne yerleştirilmiştir. İsfahan'a daha çok Polonyalı kimsesiz çocuklar gönderilmiştir. Şehre mülteci kabulüne 1942 yılında İngiltere elçiliğiyle koordineli olarak başlanmış ve şehrin hava şartları da dikkate alınarak ilk etapta 250 Polonyalı mülteci çocuk Rahip Thomas ve başka iki rahibenin gözetiminde bir grup öğretmenle birlikte İsfahan'a getirilmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki kamplarda oldukça zayıf düşen bu çocukların fiziki ve ruhsal sağlıklarını yeniden kazanmaları için şehirde üç müessese kurulmuştur. Bir tür yetimhane vazifesi gören bu müesseseler, Polonyalı kimsesiz çocukların bakımını üstlenmek ve takip etmek amacıyla oluşturulmuş ve bu çocuklara imkânlar dâhilinde kaybettikleri anne babalarının acısını unutturmaya yardımcı olabilecek alanlarda inşa edilmişti. Müesseselerin ilki İsfahan'ın batı sınırı boyunca uzanan büyük ve gösterişli Şehzâde Saram'üd-Devle Bahçesi'nde kurulmuştur. Fransız Kızkardeşlerin Hayır Manastırı (Sume'â-yı Hayriye-yi Hahehâr-ı Fransevî) yetim çocuklara tahsis edilen ikinci bakım merkeziydi. Üçüncü müessese Aziz Peder Lazar Suvisi Evi'nde kurulmuştu. Bu müesseselerin mali destekçisi Polonya Cumhuriyeti idi. 250 kişiden oluşan bu ilk grubun İsfahan'da başarılı bir şekilde yerleşmesi ve örgütlenmesi sonraki grupların da bu şehre gönderilmesinin önünü açmıştı. 1942'den 1945 yılına kadar İsfahan'a gönderilen çocukların sayısı 2.600'e ulaşmıştı. Bu üç müessese de artan çocuk sayısına bağlı olarak gelişmiş ve sayıları zamanla 3'ten 21'e ulaşmıştı. Şehirde çok fazla Polonyalı yetim çocuğun olması İsfahan'ın "Polonyalı Çocukların Şehri" olarak adlandırılmasına neden olmuştu (Birûcerdî ve diğerleri, 1398 hş.: 3-4; Sahebkarân ve Muradî, 1397: 143-144; Esmail, 2019: 278).

2. Polonyalı Mültecilerin İran'daki Sosyo-Kültürel Faaliyetleri Ve Çalışma Alanları

Polonyalı mülteciler İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar toplamda üç yıldan daha fazla bir süre İran'da kalmış ve bu süre zarfında mali ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli işlerde çalışmış ve farklı uğraşlar edilmişlerdi. Mülteciler İran'a geldiklerinde başlangıçta eski giysilerini ve değerli eşyalarını satarak gelir elde ediyordu. Onların Avrupa'dan getirip sattığı bu eşyalar İranlılar tarafından büyük ilgi görmüştü. Ancak mültecilerle İranlılar arasındaki alışveriş bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olduğundan İran İçişleri Bakanlığı Tahran'daki Polonya Elçiliği ile birlikte mültecilerle yapılan alışverişini kısıtlayıcı tedbirler almıştı (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 51). Polonyalı mülteciler eşyalarını satmak dışında İran'da çeşitli işlerde çalışarak da mali ihtiyaçlarını bir ölçüye kadar gidermiştir. Bu mültecilerden bazıları hastanelerde hemşire, zengin ailelerin evlerinde hizmetçi, kafe ve restoranlarda garson ve hatta tarlalarda işçi olarak çalışmış ve bu yolla mali gelir elde etmiştir. Bazı mülteci sanatçılar da özel mekânlarda ve

kuruluşlarda tiyatro gösterileri sergileyip, konserler vererek mali ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştı. Polonyalı mülteci kadınlardan terzi mesleğine yatkın olanlar İranlı kadınları Avrupa modası hakkında eğitip onlar için elbise dikerek gelir elde ediyordu. Bu terziiler ayrıca Polonyalı askerler için üniforma da dikiyordu (Mir Âhurlu, 1398 hş.: 23; Sahebkâran ve Muradî, 1397: 147). Polonyalı mülteciler İran'da çeşitli işler yaparak kazanç elde etmenin yanı sıra farklı meslek dallarında eğitim alarak İran ve doğu kültürünü tanıma olanağı da bulmuşlardı. Örneğin, Tahran ve İsfahan'daki mülteci çocuklara, İran Kültür Bakanlığı'nın Polonya Elçiliği'yle iş birliği içerisinde kurduğu halı-kilim dokuma ve oymacılık atölyelerinde eğitim verilmiştir (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 52).

İran'a getirilen Polonya mülteciler arasında sanatçılar ve bilim insanları da bulunmaktaydı. Bu sanatçı ve bilim insanları Sovyetler Birliği'nden getirildikten sonra İran'daki sanat ve kültür çevrelerini cezbetmiş ve iki millet arasındaki kültürel etkileşimin artmasını sağlamıştır. Polonyalı mülteci bilim insanları 1942 yılında Tarhan'da "Encümen-i Lehistanî-yi Mutal'ât-ı İran" adında bir enstitü kurmuştur. Bu enstitünün hedefi Polonya ve İranlıların birbirlerini daha yakından tanımalarını sağlayacak çalışmalar yapmaktır. Enstitüde Fransızca ve Lehçe dillerinde bilimsel seminerler veriliyor ve yine bu dillerde yayınlar yapıyordu. Enstitünün önemli üyelerinden biri ünlü İran bilimcilerden olan ve Farsçayı İran'da öğrenen Françis Mahalski'ydî. Mahalski, modern İran edebiyatı ve şiiri üzerine üç ciltlik bir kitap yazmıştır. Enstitüde "Ûgab-ı Sefid (Beyaz Kartal), Beheşt (Cennet) ve Lehistanîhâ Der İran (Lehistanlılar İran'da)" adlarında üç önemli kitap yayınlanmıştır. Bu enstitü savaştan sonra Polonya'daki doğu bilimleri çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Savaştan sonra Polonyalı oryantalistler (doğu bilimciler) kendi ülkelerinde İran'la ilgili bilimsel faaliyetlerini devam ettirmiş ve Polonya'da Doğu Dilleri Bilimi Enstitüsü'nü kurmuşlardı (Mir Âhurlu, 1398 hş.: 23-24; Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 55-56; Esmaeil, 2019: 278-279). Polonyalıların İran'daki diğer kültürel ve bilimsel uğraşları resim sergileri, konserler, tiyatro gösterileri, film yapımları, spor müsabakaları ve basın yayın faaliyetleriydi. Polonyalılara İran'da kaldıkları süre boyunca radyo yayını yapma, Lehçe eğitim veren kurslar açma, gazete ve dergi basma izni de verilmişti. Polonyalı mülteciler İran'da bu süre zarfında çok sayıda Fransızca ve Lehçe gazete ve dergi yayınlamıştı. "Nouvelle Europe (Yeni Avrupa), Nazhprzy Yazciel (Dostumuz), Polak W İran, Przeglooud Polskie, Polskie (Polonya), Slowa Polskie, Ziarnko Prawastawne ve Zew" İran'da Polonyalı mültecilerin yayınladığı gazete ve dergilerden bazılarıydı. Bunların çoğu haftalık ve aylık periyodlarla Tahran'da yayınlanıyordu (Birûcerdî ve diğerleri, 1398 hş.: 7-8).

3. Polonyalı Mültecilerin İşgal Yıllarında İran'da Ortaya Çıkan Kıtık Ve Salgın Hastalıklara Etkisi

İran'ın 25 Ağustos 1941 (3 Şehrivar 1320 hş.) tarihinde Sovyet ve İngiliz orduları tarafından işgali sağlık ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmişti. Özellikle ekonomik sorunlar ve yaşanan kıtlık, işgal döneminin en çetrefilli problemi olmuştu. Bu dönemde İran halkı % 400'lere kadar ulaşan enflasyon ve temel gıda maddelerinin teminindeki zorluklarla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Halk, hükümet tarafından önceliğin işgal güçlerinin ihtiyaçlarına verilmesinden dolayı çay, şeker, ekme vs. gibi temel ihtiyaç ürünlerine ulaşmada büyük sıkıntılar yaşamıştı. Hayat pahalılığı 1939 (1317-1318 hş.) ila 1944 (1323-1324 hş.) yılları arasında % 700 oranında artmış ve İngiliz sterlini işgalin ilk dönemlerinde 68 riyalden 140 riyale yükselmişti (Sâkmâ, Sâzmân-ı Esnâd ve Ketâbhâne-yi Millî-yi İran, Şomare-yi Sened: 230-020390; Zûgî, 1367 hş.: 74; Câmî, 1362 hş.: 144; Âzimî, 1391 hş.: 81-82). İran parasının sterlin karşısında yaşadığı büyük değer

kaybı, işgalin hasat kaldırma zamanına denk gelmesi, gıda ürünlerinin temininde yaşanan sıkıntılar, tacirlerin ve üreticilerin ürünlerini satmak istememeleri, ülkede stokçuluğun, karaborsacılığın ve dolayısıyla kıtlığın çoğalmasına neden olmuştu.⁵

Gıda ürünlerinin temininde yaşanan sıkıntılar, ülkenin bütün ulaşım ve iletişim kaynakları ile ekonomisinin kontrolünün müttefiklerin eline geçmesinden ve önceliğin müttefik ordularının ihtiyaçlarına verilmesinden kaynaklanmıştı. Müttefik devletler Sovyetler Birliği'ne güvenli yollardan yardım ulaştırabilmek için İran'a ait nakliye araçlarına ihtiyaç duymuştu. Bu durum İran'ın kendi ekonomik ihtiyaçları için gerekli olan nakliye vasıtalarından mahrum kalmasına, gıda ve diğer temel ihtiyaç ürünlerinin iç pazara zamanında ulaştırılamamasına ve dolayısıyla ülkede kıtlığın ortaya çıkmasına neden olmuştu. Muhammed Rıza Şah'ın ikiz kardeşi Eşref Pehlevî, bu konu hakkında hatıratında şunları nakletmiştir:

"...Biz bütün karayolu, demiryolu gibi ulaşım olanaklarımızın Fars Körfezi'nden Sovyet sınırına kadar nakliye vasıtalarımızla birlikte müttefik devletlere, Sovyet Rusya'ya yardım ulaştırmak amacıyla tahsis edildiğini gördüğümüzde işgalci güçlerden bir kez daha nefret etmiştik. Halk kendi yollarından ve nakliye vasıtalarından temel ihtiyaçları için bile istifade edemiyordu. İran halkı bazen saatlerce at ve arabaları ile Sovyetler Birliği'ne gönderilen yardım malzemelerinin geçmesi için yol kenarlarında bekletiliyordu. Bu nedenle temel gıda ürünleri haftalarca ve hatta aylarca ihtiyaç duyulan bölgelere gönderilemiyordu. Eğer bir ressam İran'ın savaş zamanındaki bu durumun resmetmek isteseydi muhtemelen yabancıların uzun kuyruklar oluşturduğu gri kamyonlarını ve yol kenarlarında bu kamyonların geçişini at ve katır sırtında sabırla bekleyen köylülerin manzarasını çizerdi. Şehirlerde halk toptancıların ve fırınların önünde uzun kuyruklar oluşuyordu. Ruslar ise kuzeydeki işgal bölgelerinde üretilen buğday ve pirinci kendi ülkelerine götürüyor ve buna karşılık hükümet halka müttefik devletlerin İran'daki kıtlıkla mücadele için Kanada'dan buğday getirteceğini bildiriyordu (Telûî, 1376 hş.: 98-100)."

Eşref Pehlevî'nin de ifade ettiği gibi işgalci güçler, özellikle de Sovyetler Birliği, kendi nüfuz alanlarında üretilen ürünleri tacirleri aracılığıyla İran dışına çıkarıyordu. İran'ın en verimli bölgeleri arasında gösterilen Azerbaycan ve kuzey eyaletleri Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanında kalmıştı. Kızıl Ordu İran'ı işgal ettikten sonra Tahran'ın egemenliğinin neredeyse tamamen ortadan kalktığı Azerbaycan'da üretilen tahıllı İran Hükümeti'nin rızası olmaksızın Sovyetler Birliği'ne sevk ettirmişti. 1943 (1322 hş.) yılında İran'daki Sovyet temsilciler yaklaşık 100.000 ton tahıllı ve 1944 (1323 hş.) yılında ise 10.000 ton buğdayı İran'dan çıkarmıştı (Esnâd-ı Ez İşgal-i İran Der Ceng-i Cihan-i Dovvom, III, 1389 hş.: 274; Zûgî, 1367 hş.: 71; Âzimî, 1391 hş.: 82; Mut'âzed, 1380 hş.: 378-381).

İran işgalci güçlerin taleplerinden kaynaklanan ekonomik sorunlar ve kıtlıkla boğuşurken Sovyetler Birliği'nden gönderilen asker ve sivil on binlerce Polonyalı mülteciye de ev sahipliği yapmak zorunda bırakılmıştı. Mültecilerin sürekli bir şekilde Enzeli Limanı'ndan Tahran, İsfahan

⁵ Rıza Şah döneminde tahıl ürünlerinin fiyatının hükümet tarafından belirlendiği ve alıcısının devlet olduğu bir sistem bulunmaktaydı. Bu sistemde tarım ürünlerinin fiyatı artsa bile hükümetin koyduğu ağır vergiler yüzünden çiftçi kar edemiyordu. İşgalle birlikte Rıza Şah'ın getirmiş olduğu bu mali düzen dağılmıştı. Çiftçiler ürünlerini devlete satmaktan vazgeçmiş, komisyoncular vasıtasıyla iç ve dış pazara sunmaya başlamıştı. Ancak bu komisyoncular ürünleri iç pazara sunmaktan çok işgalci devletlere büyük karlarla satmayı tercih etmişti. Bu durum stokçuluk ve karaborsacılığın artmasına neden olmuştu. Ayrıntılı bilgi için; Avery, 1373 hş.: 212.

ve Meşhed gibi şehirlere sevki ve gıda ihtiyaçlarını bu şehirlerden temin etmeleri ülkede yaşanan kıtlığı daha da şiddetlendirmişti. Bu durum ülkedeki gıda tedariki sorununu da arttırmıştı. Polonyalı muhacirler Sovyetler Birliği'nden çıkarılmadan önce Londra'da sürgünde bulunan Polonya Hükümeti, İngiltere ve ABD temsilcileri tarafından İran Hükümeti'ne mültecilerin gıda, giyim, bakım, barınma vs. gibi bütün ihtiyaçlarının bu ülkelerin hazinesinden karşılanacağı sözü verilmişti. Ancak müttefikler bu sözlerinde durmamış ve özellikle İngilizler kanunsuz bir biçimde Tahran'a getirilen gıda ürünlerini mülteci kamplarına taşımıştı (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 46; Mir Âhurlu, 1398 hş.: 23). Ayrıca mülteciler de doğrudan İran pazarlarından alışveriş yapıyordu. Bu durum özellikle Tahran'da gıda tedarikinde sorunlara ve fiyat artışlarına neden olmuştu. İran Hükümeti ülkede yaşanan gıda probleminde Polonyalı mültecilerin etkisini incelemek ve en aza indirmek için bir komisyon oluşturmaya karar vermişti. Bu komisyon İngiliz Büyükelçiliği ve ABD Kızıl Haçından ikişer temsilcinin, Polonya Elçiliği ve muhacirlerden temsilciler ile İran Gıda Bakanlığı Danışmanı Şeridân'ın katılımıyla oluşturulmuştu. Komisyon; Polonyalı mültecilerin iki günlük alışverişini incelemiş ve bunun fiyat artışlarına neden olarak Tahran halkının gıda ihtiyacını olumsuz yönde etkilediğine kanaat getirmişti. Komisyon'da yapılan müzakerelerden sonra Şeridân Bey'in tavsiyesi ile mültecilere verilen gıdanın daha sade ve az olması kararlaştırılmıştı (İttıla'ât, 12 Âbân 1321 hş./3 Kasım 1942, Şomare: 5042, 1). Komisyonda alınan bu karardan sonra Polonyalı mültecilerin özellikle de çocukların günlük gıda ihtiyacının belirlenmesi için doktorların katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda Polonyalılara verilen günlük iaşede gereğinden fazla bir artışın olduğu sonucuna varılmış ve bazı gıda kalemlerinde azaltmalar yapılması kararlaştırılmıştı. Örneğin, günlük yumurta sayısı 26.000'den 2.499'a, et 4.200 kilodan 2.000 kiloya, süt 7.000 litreden 2.750 litreye düşürülmüştü (İttıla'ât, 19 Âbân 1321 hş./19 Kasım 1942, Şomare: 5049, 1).

İran işgalden dolayı sağlık alanında büyük sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Polonyalı mültecilerin İran'a sevki bu sorunları daha da arttırmıştı. İran'a getirilen Polonyalı mülteciler Sovyetler Birliği'nde çok zor şartlarda yaşamak zorunda kaldığından birçok tehlikeli ve bulaşıcı hastalığı da beraberlerinde getirmişlerdi. Sovyetler Birliği'nden gönderilen ilk mülteci grubunda yaklaşık 250 hasta bulunmaktaydı. Bunların yarıya yakını tifüs, geri kalanları tifo, kızılçık, kızamık, tüberküloz ve kanlı ishal gibi hastalıklara yakalanmıştı. Bu hastalıklar kısa süre içerisinde başta Enzeli olmak üzere Tahran, İsfahan, Meşhed vs. gibi İran'ın birçok şehrinde yayılmaya başlamıştı. Örneğin, Tahran Havacılık Fakültesi'ndeki mülteci kamplarına yerleştirilen Polonyalılardan çoğu tifüs, tifo, kızılçık, kızamık ve kanlı ishal gibi hastalıklara yakalanmış ve bu hastalıklardan bulaşıcı olanlarının yerel halka da sirayet etmesine neden olmuşlardı (Serşet ve diğerleri, 1302 hş.: 49-50; Esmail, 2019: 275-276). İran Hükümeti, Polonyalı mültecilerin getirmiş olduğu bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için bir karantina heyeti oluşturmuş ve bu heyeti mültecilerin ülkeye yoğun olarak giriş yaptığı Enzeli Limanı'na göndermişti. Karantina heyeti bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek için İngiliz ve Polonyalı temsilcilerin de onayıyla aşağıdaki tedbirleri almıştı:

- Enzeli Limanı'na yerleştirilen mültecilerin yerel halkla alışveriş yapması engellenecek, buraya gelen mültecilerden hasta olanları Gaziyân'a sevk edilecek ve burada tıbbi kontrol altında tutulacaktır.
- Mültecilerin kendileri ile birlikte getirdiği ve giyilemeyecek durumdaki giysileri toplanarak deniz kenarında yakılacaktır.
- Mültecilerin elbiselerini satmaları engellenecek ve daha önce satılanlar varsa bunlar toplanarak imha edilecektir.

- Gaziyân'a getirilen bütün mülteciler sağlık kontrolünden geçirilecek, giysileri değiştirilecek ve sağlık açısından bir sorun olmadığı görüldükten sonra başka bölgelere sevk edilecektir.
- Polonyalılar için tahsis edilen hastanelerdeki memurların halka temas etmeleri engellenecektir.
- Mültecilerin yerleştirildiği mekanlar dezenfekte edilecektir (Kerimî ve Kerimî, 1378 hş.: 24-25).

Enzeli'de alınan karantina önlemleri Polonyalı mültecilerin İran'a giriş yaptığı diğer bir kapı olan 'Âşkâbâd-Bacgiran sınırında da uygulanmıştı. İran Hükümeti karantina önlemlerinin yanı sıra mültecilerin yerel halkla temasının önlenmesi için de birtakım tedbirler de almıştı. Bu tedbirlerden ilki hasta mülteciler için şehir merkezlerinden uzak bölgelerde ayrı kampların kurulmasıydı. Örneğin, Tahran'daki hasta mülteciler Kerec, Veramin ve Kehrizek gibi şehre uzak bölgelerde kurulan kamplara taşınmış ve buralarda tedavi altına alınmıştı. Ayrıca salgın hastalıkların yerel halka bulaşmasını önlemek için hasta mültecilere isimlerinin Farsça ve Lehçe yazılı olduğu bir izin (taburcu) kartı da verilmişti. Hastalar bu kartı aldıktan sonra kamplardan dışarı çıkabiliyordu. İran Hükümeti'nin bulaşıcı hastalıklarla mücadele için aldığı diğer bir tedbir 500 yataklı bir hastaneyi hasta mültecilerin tedavisine tahsis etmektir. Bunun haricince hastalıkların teşhisi için hasta mültecilerin tutulduğu kamplarda ve hastanelerde laboratuvarlar da açılmış ve ilaç tedarikine de başlanmıştı (İttıla'ât, 15 Şehrivar 1321 hş./ 6 Eylül 1942, Şomare: 4988, 1; Mir Âhurlu, 1398 hş.: 25). Ancak alınan tüm bu önlemlere, kurulan hastane ve laboratuvarlara rağmen tifüs gibi salgın hastalıkların Tahran'da ve ülkenin kuzeyindeki şehirlerde yayılmasının önüne geçilememişti. Bu durum Polonyalı mültecilerle birlikte çok sayıda İranlının da hayatını kaybetmesine neden olmuştu. İran'da vefat eden Polonyalı mülteciler ülkedeki Hıristiyan mezarlıklarına defnedilmişti. Bu mezarlıklardan en büyüğü 1937 mezarın bulunduğu Tahran'daki Polonya Mezarlığı'dır (Esmail, 2019: 279).

4. Sonuç

Polonya ve İran tarih boyunca büyük devletlerin çıkar çatışması yaşadığı ve kozlarını paylaştığı bölgeler olmuştur. Her iki ülke de Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında işgale ve uğramış ve büyük felaketler yaşamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı Polonya için tam bir yıkım olmuş, Alman ve Sovyet orduları tarafından işgal edilen bu ülke adeta haritadan silinmiştir. Bu yıkımdan en fazla etkilenenler ise ülkelerini terk etmek zorunda kalan Polonyalılar olmuştur. Sovyetler Birliği Polonya'nın doğusunu işgal ettikten sonra burada yaşayan halkın büyük çoğunluğunu esir ettiği Polonya ordusu ile birlikte Sibiryaya, Ural'ın batısına ve Kazakistan bozkırlarına sürmüştü. Sürgüne gönderilen Polonyalılar çok zor şartlarda çalışmak ve yaşamak zorunda bırakılmıştı. Ancak Polonyalı esirlerin bu zorlu yaşam koşulları Almanların Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne yaptığı saldırı ve İran'ın Ağustos 1941'de İngiliz ve Sovyet orduları tarafından işgaliyle değişmeye başlamıştı. Sovyetler Birliği'ne yapılan saldırı Londra'daki Polonya Hükümeti'ne ülkesini ve tebaasını kurtarma fırsatı vermişti. İngilizlerin aracılığı ile Sovyet-Polonya (Sikorski-Maisky) Anlaşması imzalanmış ve sürgündeki Polonyalıların Sovyetler Birliği'nden çıkarılarak İran'a gönderilmesinin önü açılmıştı. Polonyalı sivil ve asker mültecileri taşıyan ilk gemiler Nisan ve Ağustos 1941'de Sovyetler Birliği'nin Krasnovsk Limanı'ndan Hazar Denizi yolu ile İran'ın Enzeli Limanı'na ulaşmıştı. Mültecilerden asker olanları Ahvaz, Hemedan ve Hürremşah üzerinden Irak ve Filistin'e, siviller ise başta Tahran olmak üzere İsfahan ve Meşhed şehirlerine sevk edilmiş ve savaşın sonuna kadar İran'da kalmışlardı.

Polonyalı mülteciler İran'da kaldıkları süre boyunca terzi, garsonluk, tarım işçiliği, hizmetçilik vs. gibi çeşitli işlerde çalışarak ekonomik ihtiyaçlarını gidermiş, ayrıca halı-kilim ve oymacılık atölyelerinde eğitim alarak İran ve doğu kültürünü tanıma olanağı elde etmişti. İran tarihine ve edebiyatına da ilgi duyan Polonyalı mülteciler 1942 yılında Tarhan'da "Encümen-i Lehistanî-yi Mutal'ât-ı İran" adında bir enstitü kurmuş ve burada "Ügab-ı Sefid, Beheşt ve Lehistanîhâ Der İran" adlarında üç önemli kitap yayınlanmıştı. Polonyalıların İran'daki basın yayın faaliyetleri sadece bu üç kitapla sınırlı kalmamıştı. Mülteciler başta Tahran olmak üzere yaşadıkları şehirlerde Polonya Elçiliği'nin de desteğiyle çok sayıda gazete ve dergi de yayınlamıştı. Basın yayın faaliyetleri haricinde spor müsabakaları, konserler ve tiyatro gösterileri, resim sergileri ve film yapımları Polonyalı mültecilerin İran'daki diğer aktiviteleriydi. Bu faaliyetler İranlılarla Polonyalıların birbirlerini daha yakından tanımalarını sağlamış ve iki millet arasındaki kültürel etkileşimi arttırmıştı.

Polonyalı mülteciler İran'da eğitim ve kültür faaliyetleri gibi olumlu gelişmelere vesile oldukları gibi salgın hastalıklar ve ekonomik sıkıntılar gibi istenmeyen bazı durumların yaşanmasına da neden olmuştu. İran işgalle birlikte ekonomik olarak tam bir çöküş yaşamış, kıtlık ve salgın hastalıklar gibi büyük sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştı. Polonyalı mülteciler Sovyetler Birliği'nden getirdikleri bulaşıcı hastalıklarla ülkedeki salgın hastalıkları daha ileri boyutlara taşımıştı. Ayrıca mültecilerin gıda ihtiyacının İran'dan karşılanması ülkedeki kıtlığı daha da arttırmıştı. İşgal dönemi boyunca İran Hükümetleri bu iki büyük sorunda mültecilerin etkisini en aza indirecek birtakım önlem almışsa da artan kıtlık ve salgın hastalıkları engelleyememişti. Bunun sonucunda birçok Polonyalı mülteci ve İranlı hayatını kaybetmişti.

Kaynakça

1. Türk Arşiv Kaynakları

1.1. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi:

Fon Kodu: 571, Kutu: 35052, Gömlek: 138378, Sıra: 19.

Fon Kodu: 571, Kutu: 35054, Gömlek: 138123, Sıra: 20.

2. İran Arşiv Kaynakları

2.1. Sâzmân-ı Esnâd ve Ketâbhâne-yi Millî-yi İran (SÂKMÂ):

Şomare-yi Sened:

230-020390 (İran Der İşgâl-i Müttefigîn 1321-1323 hş.).

3. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Esnâd-ı Ez İşgal-i İran Der Ceng-i Cihan-i Dovvom Tehmil-i Peymân-ı Se Canebe, 'İlân Ceng Be Alman ve Tasarruf-u Emâken u Emvâl. (1389 hş.). C. III, Tehran.

4. Gazete ve Dergiler

Ayın Tarihi, Ağustos 1941, No: 93.

İttıla'ât, 27 Azer 1320 hş. (18 Aralık 1941), Şomare: 4741.

İttıla'ât, 30 Azer 1320 hş. (21 Aralık 1941), Şomare: 4744.

İttıla'ât, 18 Ferverdin 1321 hş. (7 Nisan 1942), Şomare: 4840.

İttıla'ât, 16 Ordibehşt 1321 hş. (6 Mayıs 1942), Şomare: 4869.

İttıla'ât, 19 Hordad 1321 hş. (9 Haziran 1942), Şomare: 4902.

İttıla'ât, 15 Şehriver 1321 hş. (6 Eylül 1942), Şomare: 4988.

İttıla'ât, 12 Âbân 1321 hş. (3 Kasım 1942), Şomare: 5042.

İttıla'ât, 19 Âbân 1321 (19 Kasım 1942), Şomare: 5049.

İttıla'ât, 14 Behmen 1321 hş. (3 Şubat 1943), Şomare: 4785.

5. Kitap, Makaleler

Armaoğlu, Fahir. (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Avery, Peter. (1373 hş.). *Târih-i Muâssır-ı İnan (Ez Tesis-i Silsile-yi Pehlevî Ta Kûdetâ-yı 28 Mordad 1332)*, II, Tercüme-yi Ez İngilizce Be Farsi: Muhammed Refîi Mehrâbadî, Mûesse-yi Matbûât-ı Âtâî.

Âzimî, Fahreddin. (1392 hş.). *Buhrân-ı Demokrasi Der İnan (1320-1332)*, Tercume: Abdulreza Hûşeng Mehdevî, Bijen Nuze'î, Neşr-i Âsim, Tehran.

Bakar, Bülent. (2015). *Türk Basınında Katyn Olayı: İkinci Dünya Savaşı'nda Kayıp Polonyalı Subaylar*, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. II, S. I, 37-60.

Bartram, David, Maritsa V. Poros, Pierre Monforte. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Çev. İtir Ağabeyoğlu Tuncay, Hece Yayınları, Ankara.

Birücerdî, M'âsûme Kuderzî. Murtaza Nûraî, Ebu'l-Hasan Feyyaz Enûş. (Tabestan-1398 hş.). *Berersi-yi Munasebet-i İctimaî Ferhengî-yi Lehistanî Bâ İraniyan: Numunepejûhî Şehr-i İsfahan (1321 Tâ 1324 hş./1942 Tâ 1945 m.)*, Feslnâme-yi Pejûheşhâ-yı Terihî (Ulumî-Pejûheşi), Şomare: 2 (42), 1-14.

Câmî, N. (1362 hş.). *Gozeşte Çırağ-ı Rah-ı Âyende Est (Tarih-i İnan Der Fâsile-yi Do Kudetâ)*, İntişârât-ı Kaknûs, Tehran.

Gross, Jan T. (2002). *Revolution From Abroad (The Soviet Conquest of Poland's Western Ukraine and Western Belorussia)*, Princeton University Press, Princeton.

Hart, Basil Lidell. (2005). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kerimî, Ali Reza, Seyyid Ali Kerimî. (Bahar-1378 hş.). *Lehistanihâ-yı Muhâcir Der İnan (1320-1323 hş.)*, Tarih-i Mu'âssır- İnan, C. 3 (9), 7-40.

Kochanski, Halik. (2012). *The Eagle Unbowed Poland and the Poles in the Second World War*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Mir Âhurlu, Nesrin. (Bahar-1398 hş.). *Berersi-yi Tesirât-ı Muhaciran-ı Lehistanihâ Be Tehran Der Ceng-i Cihan-i Dovvom*, Erşed-i Âmuzeş-i Tarih, Şomare: 3, 20-25.

Mut'âzed, Hosrov. (1380 hş.). *Tarih-î Pencah-u Heft Sal-i İnan Der 'Âsr-i Pehlevî (Fe'âliyethâ-yi Cudaser-î ve Tecziyetalebane-yi Der 'Âsr-i Pevlevîhâ)*, İntişarat-ı Ulmî, Tehran.

Sahebkarân, M'âsûme, Mes'ûd Muradî. (Pâyiz û Zimistân, 1397 hş.). *Şark-ı İnan Der Ceng-i Cihan-i Dovvom: 'Âbur-u Muhâciran-ı Lehistanî*, Mecelle-yi Pejûheşhâ-yı Tarih-i İnan ve İslâm, Şomare: 23, 126-152.

Serşet, Muhsin Beheştî, Muhammed Muhammedpûr, Gulâmreza Yusufî. (Zimistân 1302 hş.). *Tebe'ât-ı İctimaî-yi İskân-ı Muhaciran-ı Lehistan-ı Der İnan Tey-i Ceng-i Cihan-ı Dovvom Berpaye-yi Esnâd*, Feslnâme-yi Gencine-yi Esnâd, Sal-ı Bist û Dovvom, Defter-i Çeharrom, 40-59.

Telûî, Muhammed. (1376 hş.). *Men û Birâderem (Hâtrât-ı Eşref Pehlevî)*, Neşr-i Ūlum, Tehran.

Uçarol, Rifat. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Zeiny, Esmaeil. (2019). *From Imperial Venture to the Poles' Haven: World War II and Iran, in 1939-1945*, Jaroslaw Suchoples, Stephanie James, Barbara Tornquist-Plewa (Eds.) World War II Re-explored. Peter Lang. pp. 261-283.

Zûgî, İrec. (1367 hş.). *İnan ve Kudredha-yı Bozorg Der Ceng-i Cihân-ı Dovvom*, İntişârât-ı Pâjeng, Tehran.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Before the Second World War, Poland was divided by the agreement signed between Germany and the Soviet Union on 23 August 1939 and was occupied shortly after this agreement. Germany attacked this country on September 1, and the Soviet Union attacked this country on September 17, advanced as far as the capital Warsaw and ended the political domination of Poland by taking the capital. The Polish government, which lost its lands, was established in London under the leadership of General Sikorski under the auspices of the British. The Soviet Union, which occupied the eastern part of Poland, decided to clear the areas under its sovereignty from the Poles and deported hundreds of thousands of Poles to Siberia, the west of the Ural and the steppes of Kazakhstan, without making any distinction between civilian soldiers. Although the exact number of Polish prisoners deported is not known, the Soviet Government admitted that 387,982 Poles were held in its territory in 1941. Polish prisoners sent into exile were worked in very rural conditions in the Soviet Union. Most of these captives, sick, elderly,

children and babies, died on the way to the exile areas or because they could not endure the harsh working and living conditions in Siberia and Kazakhstan. The development that changed the difficult lives of Polish prisoners of exile in the exile zones was the German attack on the Soviet Union in June 1941. This attack had given the Polish Government-in-exile the opportunity to save his country and its people from enemy invasion and persecution. Through the mediation of the British, an agreement known as the Sikorski-Maisky Pact was signed between Poland and the Soviet Union. According to this agreement, it was decided to create an army of captured Poles in the Soviet Union and send this army to Iran together with civilian Poles.

Methods

In this study, after conducting a general literature and archive survey on the subject, the classification of the sources obtained was carried out. Then, the possible titles of the study were determined by translating the sources written in foreign languages and the labeling stage was started. First, documents obtained from the Turkish and Iranian state archives, which are the main sources of the study, and published archival documents, as well as receipts from Turkish and Iranian newspapers the plugs were prepared. In the second stage, receipts were written from the research works published in Turkish, English and Persian on the subject. Finally, the writing of the article started with the prepared receipts.

Title

This study consists of five titles, including introduction and conclusion. Attention has been paid to the fact that the title used in the study covers the content with all its aspects and is compatible with the sub-titles. For this purpose, the title "Poles Who Emigrated to Iran from the Soviet Union in the Second World War" was chosen for the study. The sub-titles of the study were determined, in accordance with the main title; "Polish Refugees Sent to Iran from the Soviet Union", "Socio-Cultural Activities and Occupations of Polish Refugees in Iran" and "The Effect of Polish Refugees on Famine and Epidemics in Iran During the Years of Occupation." In the introduction title, brief explanations were made about the invasion of Poland and Iran and the effects of this invasion on these countries. In the first title, it was stated that Germany attacked the Soviet Union in June 1941, the Polish and Soviet Governments agreed with the mediation of Britain, and that the exiled Poles should be sent to Iran and the cities where they were placed in Iran were evaluated. In the second title, information about the socio-cultural activities of the Polish civilian refugees in Iran, their occupations and occupations was given. In the fourth title, explanations were made about the impact of Polish refugees on famine and epidemics that broke out in Iran due to the occupation. In the conclusion part, a general evaluation of what is explained in the main chapters has been made.

Conclusion

The Second World War was a complete destruction for Poland, and this country, occupied by the German and Soviet armies, was almost wiped off the map. The Poles who were forced to leave their country were the most affected by this destruction. After the Soviet Union occupied eastern Poland, he deported the majority of the people living here with the Polish army to Siberia, the west of the Ural and the steppes of Kazakhstan. The exiled Poles were forced to work and live in very difficult conditions. However, these difficult living conditions of the Polish prisoners began to change with the German attack on the Soviet Union in June 1941 and the occupation of Iran by the British and Soviet armies in August 1941. The attack on the Soviet Union had given the Polish Government in London an opportunity to save its country and its subjects. Through the British, the Soviet-Poland (Sikorski-Maisky) Agreement was signed and the way was cleared for the exiled Poles to be expelled from the Soviet Union and sent to Iran. The first ships carrying Polish civilian and military refugees arrived in Iran's Enzeli Port via the Caspian Sea from the Soviet Union's Krasnovsk Port in April and August 1941. The soldiers of the refugees were sent to Iraq and Palestine via Ahvaz, Hemedan and Hurremshah, and the civilians were sent to the cities of Isfahan and Mashhad, especially Tehran, and remained in Iran until the end of the war. The Polish refugees were instrumental in positive developments such as educational and cultural activities in Iran, as well as causing some undesirable situations such as epidemics and economic difficulties. Iran experienced a complete collapse economically with the occupation and had to deal with major problems such as famine and epidemics. The Polish refugees brought infectious diseases from the Soviet Union and carried the epidemics in the country to further dimensions. In addition, meeting the food needs of refugees from Iran further increased the famine in the country.

EKLER:

Ek-1: Lehistan'ın İran'a Taşınması

T. C.
Hariciye Vekâleti
Şifre Müdürlüğü
№
143/1580

*Rusiyadaki
Leh ordusunun
nakli*

~~Şifreli~~ Şifreli
Yazıldığı tarih 6.4.1942
Geldiği tarih 9.4.1942
Numarası 122

[Bu yazının mahrem tutul-
masına itina edilecektir]

ŞİFRETEL

HARİCİYE VEKÂLETİNE

M. I-103-4 numaralı telgrafında mevzu bahis Lehistan kıtaının
İrana nakline bağlanmıştır. Mıara gideceğini arzettiği Leh Bağıman
-ndanı general Anders İngilizlerle yapılacak İq Birliği hakkında
müzakerede bulunmak üzere seyahatini Londraya kadar uzatacaktır.
M. II- Leh kıtaının Tagkend ve havalisinden sevkine bağlandıği sır
-ada Leh Bağımandanı nag huzur vefeci bir hadise karşısında kal-
mıştır. Leh askerlerinin bulunduğu mevkiilerdeki sivil leh esirleri
"ordumuz nereye gidersen bizde oraya gideceğiz" diyerek feryada bağ-
-lanmıştır. Suval mezalime giriftar olduktan sonra bu defada ağılık

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon Kodu: 571, Kutu: 35052, Gömlek: 138378,
Sıra: 19.

Ek-2: İnan Müttefiklerin İşgalinde

« ایران در اشغال متفقین »

تجزیه و تحلیل حوادث و رویدادهایی که منجر به اشغال ایران در سوم شهریور ۱۳۲۰ توسط متفقین شد یکی از مسایل مهم و مورد توجه نظریه پردازان و پژوهشگران علوم سیاسی بوده است . جامعه ایران در فاصله دو تحول مهم یعنی کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ و اشغال سال ۱۳۲۰ شاهد تحولات متعددی بود . با وجودی که انتظار می رفت با روی کار آمدن رضاخان ، نظام سیاسی طرفدار انگلیس استقرار یابد اما در فردای پس از به سلطنت رسیدن رضاشاه ، مشاجرات با انگلیس آغاز شد . رضا شاه در سال ۱۳۱۲ بطور یکجانبه قرارداد نفتی با انگلیس را الغاء کرد . حمله آلمان به اتحاد شوروی نیز روی هم رفته مورد استقبال محافل سیاسی ایران قرار گرفت و این امکان که روسها بزودی شکست خواهند خورد موجب شد که رضاشاه و نخست وزیرش علی منصور ، در پاسخ به تقاضاهای انگلیس و روسیه برای اخراج اتباع آلمان کوتاهی کنند ، متفقین این موضوع را برای بوجه جلو دادن حمله خود به ایران در اوایل شهریور ۱۳۲۰ بجهانه قرار دادند ، با عبور متفقین از مرز کشور و پیشروی به سوی مرکز ، رضاشاه و دولت که در سردرگمی و آشفتگی غوطه ور بودند از اتخاذ هرگونه تدبیری برای رویاری با بحران فزاینده ناتوان ماندند . رضاشاه که از احتمال اشغال تهران به دست متفقین عمیقاً نگران بود سودای استعفا از سلطنت و حرکت به اصفهان را در سر می پروراند و وزیران کابینه می بایست همواره او را از چنین اقدامی منصرف سازند . اما با پیشروی متفقین به سوی تهران ، رضاشاه که اینک آخرین شراره امید خود را از دست داده بود ، سلطنت را به ولیعهد وا گذاشت و بیدرنگ از پایتخت خارج شده ، چندی بعد کشور را ترک گفت . مسئله تخلیه ایران مباحث زیادی را در مجلس به خود اختصاص داده بود پس از مقاومت فراوان و بحثهای پرشور در مجلس ، پیمان اتحاد سه جانبه در بهمن ۱۳۲۰ به تصویب رسید .

Sâzmân-ı Esnâd ve Ketâbhâne-yi Millî-yi İnan (SÂKMÂ), Şomare-yi Sened: 230-020390 (İnan Der İşğâl-i Müttefigîn 1321-1323 hş.)

Ek-3: Menzuriye'nin Lehistanlı Muhacirlere Tahsis Edilmesi

<p>میدارده که در تمام جمع عمومی و غیره ... آرایش دست کنند ، چه باید کرد که در ... خواهی بود خرم از هیچ و مرغ و سواد ... عدالت ، آزادی و مساوات در کشور ... این افکار احساسات امروز دوماه ... پنداشد و طبقات دست به هم افکند ... و آنگاه می کند ، بنیاد نظری مایه حس ... و به کار با وحدت نظر اشراک سماعی ... و به روانه که برای حال و آینده ایران ... و برپوشا افتاد و وحدت می تواند ملقب ... میز و نواز قلم خود . بدین است هر کسی که از این ... آب و خاک بهره می برد باید از این ... فکر درویشد و بداند که کشور ما ... یازده افغان و اتحاد ملی است همه چیز ... و به کار با وحدت نظر اشراک سماعی ... منیر و ملی بشود و بالکسی با اختلاف ... و طاق همه چیز و هرگز از ام با پیشده ... و ملایق میگردد . لایکات میگردیم ، همه میدانند که قلم ... درمیان افغان ما خواهم تراست کشور را ... از غلبه خلف و حرامت کنیم و مردم همین ... افغان نظر و هیئت کسی که در دیدار ما ... هده و برای ایاد خود و مملکت خوش ... فداکاران و از خود گذشته میباشند . بکشور های مسلمانان که جنبه بینین ... چطور جان و مال خود را میدهند و تا آخرین ... نفس میگویند تا نگذارند که چنگلین لطف ... با سلاطین و جنیت و شراف ملی آنها وارد ... شود . با کسان که جنبه بینین و متضاد آنها ... فدایاری وارز کرده اند که جنبه بینین ... آن مصائب سخت میباشند ولی آنها با این ... حد نتوانیم از خود بگذریم که در کالکلی ... و آنگاه آذینه از طمع خوش ... اند و در حد انداز غلب بکشور این ...</p>	<p>منظره در اختیار مهاجران لهستانی مذآئنه میشود تالینت و پیدایش گرمای هوا رخصت ... زندگی زنان و کودکان میجر لهستانی ... و مشکل ساختن و چون برای حریت ... یکصد ساعه از طرفی آنها مؤذ مسیسی ... گرفته شده و تالینت را در اینجا خواهند ... ماند اداره و میگردیم بوجیت لهستانی ها ... در صدد بر آمده است ، محل مناسبی که ... کنجایش نگاهداری این همه را داشته باشد ... در خارج شهر در محل بیلانی پیدا کنند و ... دوشن تجسس بیلانی شهر منظره را ... از حیث آب و هوا و کنجایش این همه ... مناسب دیده اند و در این خصوص پیشیندیشی ... اجنبین ملی تربیت بدنی اوسال و تاشا ... عسوی تکبلی می کنند و از آن افکار ناچار ... تبیین می یابند و با قدرت و توفیق ملت بینوان ... هرگز که اصلاح و هر قسم نوزات ... از این های ملی را انجام دهد و دست ... پیبانه کشورزند . پایه متوجه بود تهاگن اینک ... طالب اصلاحی طالیق تر و عالی متبیین ... میخواستند کشور ما گشتان و مردم و روی ... آسایش و رفاهیت ، مایه این غربان با این ... افکار منقلب و مشتت کوچکترین اثرها ... در اصلاح امور خواهند شنید . باید مجلس مردم و دولت وحدت ... نظر پیدا کند ، با همه اشراک بالای ماینده ... و حکومتی که روی آمان و نظریات ملت ... کار کند بنیستی ماینده آتوت چنین حکومتی ... بهتر و بیشتر می تواند از همه اجاری ... هده های اصلاحی و ایجاد استیت و تدارک ... خواهد بود و جلوه گیری از امرانی که نگاه ... مشکل امروز ما است برآید . اگر ... زندگی می کنند بنظر ما مشکل خواهان یافت ... اند و در حد انداز غلب بکشور این ...</p>	<p>خبرهای منظره جهان بهار آوایتخت لهستانی رشد عالی میانی در بغداد رادیو بغداد دیش اطلاع داده که ... نطای که برپاست ژنرال مسطلی راهب ... و دستور میجر لهستانی برپایه کمبشید ... مانی و همه ستانهای که شورش نامهای ... آوریل و به سال گذشته و در امران ایجاد ... نموده بودند تشکیل شده بود پس از اینکه ... چندین ماه بعدا که اشعاع مسئول ... این شورش پرداخت روز ۱۴ آوایتخت ... اسکم ژیراا نوبت باشعاعی که دستگیر ... و در بغداد زندانی بود نه صادر ... نموده اند ، ۱- معده یونس سعادی وزیر ... اقتصاد رشید عالی و ژنرال لیس سعید و ... ژنرال سعید سعید ، مسکوم امام ... ۲- علی سعید شیخ علی وزیر ... و دستگاری رشید عالی هفت سال زندانی ... بااعمال شده . ۳- ژنرال امین زکی رئیس ستاد ... ارتش رشید عالی پنج سال زندانی با ... اهدال خانه . حکماصام سه هر اولی که در سرکاره ... و روسفتاب (دیروز) امرافنده و ستم ... ناپرده در زندان بهار آوربته شد . هفتادو ستان : رادیو بیروت اطلاع ... میدهد که ژنرال ویول شرستانلی بیوتی ... و مدعی سر کلنکه و بلاذیه نوبت است . کلن و ستم نیند مسترزولت ... در هندوستان دیروز با ایدیت نهر و ... شهر دهلی ملاقات نموده است . ایراترور جنبه بیلاسلای شان ... انگشتر سلیمان را بجزایر ویول بر نامه ... کل بردهای هندوستان اعطال نمود است . قریس : رادیو بیروت خبر میدهد که ... بیان از نشان بیوتی و سوابیت بیکرمان ... جلوه کردی میل آید .</p>	<p>چگونگی ایجاد سیمان : سیمان را از ... سنگ مرمر و گچ و آهک و ... در کوره های سیمان ... در کوره های سیمان ... در کوره های سیمان ...</p>	<p>چگونگی ایجاد سیمان : سیمان را از ... سنگ مرمر و گچ و آهک و ... در کوره های سیمان ... در کوره های سیمان ... در کوره های سیمان ...</p>
---	--	---	--	--

İttılâ'ât, 16 Ordıbeşht 1321 hş. (6 Mayıs 1942), Şomare: 4869.

İttıla'ât, 19 Âbân 1321 hş. (19 Kasım 1942), 5049.